

POGÁNYNÉ RÓZSA GABRIELLA

A HONVÉDKÓRHÁZ 120 ÉVE*(Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019. 352 o. ISBN 978-963-327-784-3)*

Az elmúlt években számos, a katona-egészségügy témakörébe sorolható kiadvány látott napvilágot, amelyek elsősorban, az I. világháború centenáriuma kapcsán az osztrák–magyar haderő katona-egészségügyével foglalkozik. E kétnyelvű (magyar és angol) kötet az 1899-ben, a jelenlegi Róbert Károly körüti egészségügyi intézmény, a mai Honvédkórház épületegyüttese 120 évének történetét tárja az olvasó elé, így részben kapcsolódik a fent említett időszakhoz is.

A képekkel és a megértést segítő számos ábrával illusztrált, reprezentatív megjelenésű, tudományos igénnyel készült mű előszavában megismerhetjük a könyv születésének körülményeit. Az ezt követő, történelmi korszakokra bontott 8 fejezet bevezetéseként a szerző II. József uralkodásának időszakától kezdve 1899-ig, a jelenlegi Honvédkórház épületének átadásáig mutatja be az adott korszakok, illetve elsősorban a mai Budapest területének katona-egészségügyi viszonyait.

A következő fejezet a mai Honvédkórház elődjének is tekinthető, 1899 júniusától az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásáig az objektumban működött cs. és kir. 16. helyőrségi kórház tevékenységét foglalja össze az épület bemutatásán át, a kórházban folyó gyógyító és tudományos munka ismertetésén keresztül az I. világháború végéig.

A két világháború közötti időszak, valamint a II. világháború éveiről szóló részben olvashatunk a kezdetben a katona-egészségügyet is sújtó sanyarú személyi és anyagi viszonyokról, majd az 1938 utáni hadseregfejlesztés nyomán a katona-egészségügyet, illetve az épületben működő, 1932-től 2., majd 1937-től 8. számú honvéd helyőrségi kórházat is érintő fejlesztésekről. A fejezeten belül külön részt kapott a kórház II. világháborús tevékenységének ismertetése. *A II. világháború után 1945–1956* című fejezet szól a kórház újjászervezésének nehézségeiről, az 1948-ban végbement, véglegesnek tűnő politikai változások kórházra gyakorolt hatásairól, a gyógyításban is teret nyert ideológiai harcokról, amely a kórház munkatársai közül többeket is érintett. Ebben az időszakban a kórház hadrendi száma is megváltozott, az 1. szám került a megnevezésbe. Ebből a korszakból az előzőekhez képest jóval bőségesebb forrásanyag maradt fenn, amelyet a szerző bátran fel is használt, részletes leírást adva a szervezeti változásokról, a kórházi osztályokról, a kórház mindennapi tevékenységéről. A fejezetben helyet kapott a katonaorvosi tudományos élet bemutatása is, megemlítve a korszak kiemelkedő orvostudósait. Érdekességként olvashatunk a katonai lelkészek kórházakban betöltött szerepéről, illetve eltávolításukról.

Egy rövid fejezet foglalkozik a kórházak történetével az 1956-os forradalomban és szabadságharcban. Az ekkor dr. Radó György parancsnoksága alatt álló intézmény október 23. és 25. között meghatározó volt a budapesti események sérültjeinek ellátásában. Október 30-tól pedig a XIII. kerületi civil lakosság számára is megnyitotta kapuit. Az ekkor Honvéd Központi Kórház néven működő intézmény október 23. és november 30. között, megkülönböztetés nélkül 490 beteget és 570 sebesültet látott el, akik közt a forradalmárok mellett találunk szovjet katonát vagy államvédelmi alkalmazottat. Az 1956. októberi–novemberi eseményekben helyt állt, majd 1957-ben félreállított parancsnokra emlékezve az intézmény 2005 és 2011 között Radó György nevét viselte.

A kötet érthető módon legvaskosabb fejezete az 1957 és a rendszerváltozás közötti évtizedeket bemutató rész. Itt olvashatunk a kórház dolgozóit ért, a forradalmat és szabadságharcot követő megtorlásokról, a vezetőváltásokról, majd a vizsgálandó több mint három évtized alatt működő parancsnokok munkásságáról. Ismereteket kaphatunk a korszak katona-egészségügyet érintő szerkezeti változásairól, valamint a kórház alárendeltségébe került különféle egészségügyi szervezetekről. Külön bekezdésben ismerteti a szerző a hazai és a Varsói Szerződés tagállamainak részvételével megtartott nemzetközi egészségügyi rendszergyakorlatok során végzett feladatokat, amelyeket a kórház meghatározó szerepvállalásával hajtottak végre. Az 1970-es évektől a kórház egyre többször látott el polgári személyeket, úgynevezett nem igényjogosultakat is. A külön megállapodások alapján ellátott betegek számáról az 1980-as évek első feléből már konkrét számadatokat is rendelkezésre állnak, amelyeket a szerző táblázatos formában közre is ad. Innét tudhatjuk meg, hogy a kórház például 1985-ben mintegy 150 ezer igényjogosult beteget látott el. Ugyancsak e fejezetben kaphatunk információt a kórház szervezetében ebben az időszakban megjelent új szervezeti elemekről, mint például az 1963-ban megszervezett önálló sugárterápiás osztályról vagy az önálló égési osztályról, amely a korábban a bőrgyógyászati osztályon kezelt égési sérülteket látta el. Ez utóbbi részleg hamarosan jelentős tudományos és képzési központtá vált, és az 1980-as évekig mintegy 100 égési sebész képzését biztosította. Fontos feladatot láttak el a kórház 1986-ban integrálódott különféle kórházi laboratóriumai, amelyek 1986-ban már több mint 600 ezer vizsgálatot végeztek el. E fejezet lezárásaként a szerző részletesen beszámol a kórházban folyó tudományos életről, a nemzetközi kapcsolatok kiépüléséről, valamint a kórház területén hosszú évtizedekig, több ciklusban folyt rekonstrukciós folyamatról, melynek első fázisa 1959 és 1971 között zajlott. A következő nagyobb beruházás, egy új szárny építése 1985-ben vette kezdetét, és a rendszerváltás utáni nehéz gazdasági helyzet miatt csak 2007-ben fejeződhetett be.

Az utolsó előtti fejezet a rendszerváltozásról és a NATO-hoz történt csatlakozásról szól, amely jelentős fordulatot hozott a kórház életében is. 1990-ben a kórház levetette a korábbi egységes katonai jellegét, és bekapcsolódott a polgári egészségügyi intézményhálózatba. Így feladata alapvetően két részre bontható: a civil gyógyító és a katona-egészségügyi elemre. A szervezeti keretek és feladatok felvázolása mellett e fejezetben is helyt kapott az intézmény 1990 és 2013 között működött vezetőinek a bemutatása. A szöveges rész mellett a szerző jól áttekinthető, táblázatos formában is felsorolja a korszak vezetőit és helyetteseiket. Ugyancsak jól áttekinthető táblázatokból kaphatunk képet a kórházban működő betegosztályokról és az egyes osztályokon lévő ágyszámokról, az ellátott betegek számáról. Pontosan megismerjük a Honvédkórházban szervezett szakmai továbbképzéseket, valamint a tudományos életet. A szerző külön bekezdést szentel a 90-es évek elején, a katonaorvosi kutatások új irányaként megjelenő katasztrófa-orvostannak, amelyben meghatározó tudományos és adminisztratív tudományos szervező feladatot kapott a Honvédkórház is. A NATO-hoz történt csatlakozás a katona-egészségügyben is intenzív nemzetközi szakmai együttműködést hozott. A kötet zárófejezete az utolsó öt esztendő (2013 és 2018) elemzi, az előző fejezetekhez hasonló tematikus bontásban, vagyis olvashatunk a vezetői állományról, a kórház működéséről, tudományos tevékenységéről. A kötet zárásaként ismerteti a szerző a jövőre vonatkozó terveket is.

Az 1537 jegyzettel ellátott könyv egyszerre lehet érdekes és hasznos olvasmány a katonarvoslás történetével foglalkozó szakemberek és az érdeklődő olvasóközönség számára. A számos táblázat, összegzés mellett képi illusztrációk is színesítik a kötetet, ezekről természetesen képjegyzék is készült. Aki pedig a könyvből említett személyekre vonatkozóan keresne, a névmutató segítségével ezt könnyen megteheti.

Végezetül a recenzióknak csupán egyetlen dolga maradt, az esetleges kritikai észrevételek megtétele. Öröndetesen csupán egyetlen kételyem támadt. Nevezetesen a 62. oldalon találjuk azt a megállapítást, amely szerint „A cseh fogságból kiszabadult mintegy 500-600 magyar katona 1938. december 31. és 1939. január 8. között érkezett meg a fővárosba...” A megadott szám a recenzió számára meglehetősen soknak tűnik, szerencsés lett volna e megállapítást levéltári adatokkal megerősíteni.

Kiss Gábor

NÁNAY MIHÁLY

HABSBURG JÓZSEF FŐHERCEG A katona és politikus: 1914–1924

(Unicus Műhely, Budapest, 2018. 338. o. ISBN: 978 615 5084 50 8)

Az utóbbi években mind nagyobb érdeklődés övezi a történeti életrajzokat, így a műfaj öröndetes reneszánszát éljük. Nánay Mihály PhD-disszertációjának könyvváltozata jól illeszkedik ebbe a folyamatba. A kötet Habsburg-Lotharingiai József Ágost főherceg tábornagy életének 1914 és 1924 közötti szakaszát mutatja be.

Az életrajzi monográfia összesen tizenegy fejezetre tagolódik, amelyeket lényegében két részre lehet bontani: az első egység a királyi herceg első világháborús tevékenységét mutatja be, majd az 1918. őszi káoszt vázoló, kvázi átmeneti, ötödik fejezet megnyitja József Ágost 1924-ig terjedő életpályájának ismertetését. Nánay Mihály tehát a főherceg életének kilenc évtizedéből egyet tekintett át, amely minden kétséget kizáróan a legfontosabb időszak volt a tábornagy pályafutásában. A limitáció első évét különösebben nem kell magyaráznunk, érdekesebb viszont az 1924-es évszám kijelölése. A szerző ezt azzal indokolta, hogy ekkorra vált világossá, hogy a reprezentatív szerepen túl jelentős politikai funkciót már nem tölthet be a királyi herceg. Jelen recenzióban az első egységet mutatjuk be részletesebben, tekintettel a folyóirat specializációjára.

A kötet bevezetőjében a szerző röviden bemutatja témaválasztásának történetét és indokait. Tisztázza, hogy a magyar közjogi hagyományból következően az életrajz alanyának címe „magyar királyi herceg” formában lenne helyesebb (9. o.).

A következő fejezetben megismerhetjük a József főhercegre vonatkozó historiográfiát. Elmondható, hogy Gabányi János 1931. évi József főherceg-tábornagról szóló műve óta nem készült átfogó munka a Habsburg-tábornok életéről. Nánay Mihály bemutatja József főherceg naplóinak történetét, mivel a monográfia vezérfonalát jelentette a közel 6000 oldalas, nyomtatásban is napvilágot látott, *A világháború, amilyenek én láttam* hét kötetének feldolgozása. Itt kell megemlítenünk, hogy míg a legtöbb császári és királyi tábornok biográfiájának készítése során alapvetően a források *hiányával* kell szembenézni, József főherceg esetében pont ellenkezőleg, némileg a bőség zavarával kell meg-